

ĐẠI CÁO BÌNH NGÔ

(Bình Ngô đại cáo)

MỤC TIÊU BÀI HỌC

Giúp HS :

– Nắm được những nét chính về cuộc đời và sự nghiệp văn học của Nguyễn Trãi – một nhân vật lịch sử, một danh nhân văn hoá thế giới và vị trí của ông trong lịch sử văn học dân tộc : nhà văn chính luận kiệt xuất, người khai sáng thơ ca tiếng Việt.

– Hiểu rõ những giá trị lớn về *nội dung* và *nghệ thuật* của *Đại cáo bình Ngô* : bản tuyên ngôn chủ quyền độc lập, áng văn yêu nước chói ngời tư tưởng nhân văn, kiệt tác văn học kết hợp hài hoà giữa yếu tố chính luận và văn chương.

– Nắm vững đặc trưng cơ bản của thể cáo đồng thời thấy được những sáng tạo của Nguyễn Trãi trong *Đại cáo bình Ngô*, có kĩ năng đọc – hiểu tác phẩm chính luận viết bằng thể văn biền ngẫu.

– Giáo dục, bồi dưỡng ý thức dân tộc ; yêu quý di sản văn hoá của cha ông.

Phần một : TÁC GIẢ

NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

I - NỘI DUNG

1. Đặc điểm bài học

Đây là bài học về tác giả, vì vậy cần :

– Khắc họa những nét chính về cuộc đời, con người Nguyễn Trãi (chú ý những đặc điểm có ảnh hưởng tới sáng tác).

– Khắc họa những nét chính về sự nghiệp văn học và giá trị văn chương Nguyễn Trãi.

Điểm mới của bài giảng về tác giả Nguyễn Trãi lần này so với trước là chú ý nhấn mạnh cả khía cạnh con người đời thường trong người anh hùng Nguyễn Trãi, nhấn mạnh vị trí đỉnh cao của Nguyễn Trãi cả về tư tưởng và thành tựu nghệ thuật (thành tựu về thể loại, đặc biệt các thể loại chính luận và các thể loại thơ ca, trước hết là vị trí khai sáng thơ ca tiếng Việt của Úc Trai).

Khi giảng về tác giả, cần phân tích một số dẫn chứng thơ văn tiêu biểu để làm sáng tỏ những nhận định của văn học sử, tránh cung cấp kiến thức văn học sử bằng những nhận định, những khái niệm đơn thuần.

2. Trọng tâm bài học

a) *Những nét chính về cuộc đời và con người Nguyễn Trãi*

- Hai phương diện anh hùng và bi kịch.

- Nhiều tài năng trong một con người.

- Nguyễn Trãi là nhà yêu nước, người anh hùng và nhà văn hoá lớn.

b) *Giá trị văn chương Nguyễn Trãi*

- Giá trị nội dung : lí tưởng độc lập dân tộc và lí tưởng nhân nghĩa ; vẻ đẹp tâm hồn người anh hùng vĩ đại và “con người trần thế nhất trấn gian”.

- Giá trị nghệ thuật : kết tinh và mở đường cho sự phát triển văn học (kết tinh thành tựu về thể loại, ngôn ngữ ; khai sáng sự phát triển của văn học chữ Nôm).

II - PHƯƠNG PHÁP VÀ TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phương pháp dạy học

a) Chú ý hai sự kết hợp khi dạy về tác giả Nguyễn Trãi

- Kết hợp cung cấp kiến thức văn học sử với phân tích những dẫn chứng thơ văn tiêu biểu.

- Kết hợp truyền thụ kiến thức và bồi dưỡng tình cảm yêu mến, trân trọng, tự hào đối với Nguyễn Trãi.

b) Hướng dẫn HS chuẩn bị bài ở nhà

HS đọc kí bài viết về Nguyễn Trãi trong SGK, trả lời câu hỏi ở phần *Hướng dẫn học bài*, nêu những thắc mắc cần được giải đáp nếu có (chẳng hạn chưa rõ một nhận định hoặc một ý văn, một câu thơ nào đó, v.v...). Trong khi trả lời câu hỏi, HS nắm bài học theo hai nội dung : những nét chính về cuộc đời và những giá trị cơ bản về thơ văn.

c) Bài học trong một tiết, nên GV phải biết chọn giảng những kiến thức cơ bản, trọng tâm, tránh giảng theo kiểu bày đủ để mục, trình bày kiến thức một cách chung chung, mờ nhạt. Trước khi học bài này, HS đã có một số kiến thức cơ bản về cuộc đời, sự nghiệp văn học Nguyễn Trãi, đã được học sáng tác của ông (đoạn trích trong *Bài ca Côn Sơn (Côn Sơn ca)* ở lớp 7, *Nước Đại Việt ta (Đại cáo bình Ngô)* ở lớp 8). Vì vậy, GV có thể kết hợp với những kiến thức đã có ở HS để khắc họa sâu thêm kiến thức văn học sử về Nguyễn Trãi.

- Bài giảng theo hai phần : *Cuộc đời và Sự nghiệp thơ văn*. GV lưu ý mối quan hệ mật thiết giữa hai phần này : cuộc đời có ảnh hưởng mạnh mẽ tới sáng tác văn chương và ngược lại, sáng tác văn chương làm sáng tỏ thêm cuộc đời và con người Nguyễn Trãi.

- Nếu có điều kiện, GV nên tổ chức những hoạt động ngoại khoá cho HS trước hoặc sau khi học Nguyễn Trãi (xem băng hình, hoặc cho HS tham quan những địa danh : Côn Sơn (Chí Linh, Hải Dương), Nhị Khê (Thường Tín, Hà Tây, nay thuộc Hà Nội). Ngoài ra, có thể tổ chức cho HS hội thảo về Nguyễn Trãi dưới sự hướng dẫn của GV.

2. Tiến trình tổ chức dạy học

a) Về cuộc đời Nguyễn Trãi

GV nêu vấn đề, để HS trình bày kiến thức đã chuẩn bị ở nhà, từ đó nhấn mạnh những điểm cơ bản về truyền thống gia đình, các sự kiện chính trong cuộc đời Nguyễn Trãi, cuối cùng chốt lại hai điểm cơ bản :

– Nguyễn Trãi là bậc anh hùng dân tộc, một nhân vật toàn tài hiếm có, danh nhân văn hoá thế giới.

– Một con người phải chịu những oan khiên thảm khốc nhất trong lịch sử chế độ phong kiến Việt Nam.

b) Về thơ văn Nguyễn Trãi

– Sự nghiệp thơ văn : GV nêu một số tác phẩm chính, nhấn mạnh những tác phẩm tiêu biểu mà HS đã học, từ đó dẫn dắt HS đến kết luận : Nguyễn Trãi là tác giả xuất sắc ở nhiều thể loại văn học, trong sáng tác chữ Hán hay chữ Nôm, văn chính luận hay thơ trữ tình đều có những thành tựu nghệ thuật lớn. Nguyễn Trãi là người khai sáng thơ ca tiếng Việt.

– Giá trị văn chương : Cần cho HS nắm được thơ văn Nguyễn Trãi có giá trị cao về nội dung và nghệ thuật với những biểu hiện hết sức phong phú. Ở đây, trong khuôn khổ của một tiết học, chỉ có thể đi sâu vào một số điểm chính :

+ Về nội dung : Nhấn mạnh văn chương Nguyễn Trãi mang tinh thần chiến đấu vì độc lập dân tộc, vì đạo lý chính nghĩa. Tư tưởng yêu nước và tư tưởng nhân nghĩa này có cả trong những tác phẩm chính luận viết về quốc gia đại sự như *Quân trung từ mệnh tập*, *Bình Ngô đại cáo*, văn loại... và cả trong những áng thơ trữ tình đậm cảm xúc cá nhân như *Úc Trai thi tập* (chữ Hán), *Quốc âm thi tập* (chữ Nôm). Tư tưởng Nguyễn Trãi là đỉnh cao kết tinh tư tưởng Việt Nam thời trung đại. Ý thức dân tộc ở Nguyễn Trãi phát triển rất cao, rất sâu sắc (có thể so sánh ý thức dân tộc trong *Đại cáo bình Ngô* với bài thơ *Sông núi nước Nam*). Quan niệm sức mạnh yêu nước vô địch là bắt nguồn từ “chí nhân”, “đại nghĩa”, bắt nguồn từ nhân nghĩa – một tư tưởng lớn, độc đáo của dân tộc Việt Nam khi đó, mà Nguyễn Trãi là người phát ngôn, kết tinh.

Cần làm nổi bật vẻ đẹp tâm hồn Nguyễn Trãi qua thơ văn với sự kết hợp hài hoà giữa người anh hùng vĩ đại và “con người trần thế nhất trần gian” trong hồn thơ Úc Trai. Nhấn mạnh khía cạnh con người nhân bản trong người anh hùng Nguyễn Trãi : đau nỗi đau con người, yêu tình yêu của con người. Chọn phân tích một số câu thơ hay của Nguyễn Trãi viết về tình yêu thiên nhiên, tình quê hương, tình cha con, tình bạn :

- *Khách đến chim mừng hoa xẩy động*
Chè tiên⁽¹⁾ nước ghín⁽²⁾ nguyệt đeo vè.

(Thuật hưng – bài 3)

- *Cây rợp chồi cành, chim kết tổ*
Ao quang mầu áu, cá nén bày.

(Ngôn chí – bài 11)

(1) Tiên : nấu.

(2) Ghín : gánh.

- *Bao giờ nhà dựng đầu non
Pha trà nước suối gói hòn đá ngoi.
(Hà thì kết ốc phong vân hạ
Cấp giản phanh trà chẩm thạch miên.)*

(Loạn hậu đảo Côn Sơn cảm tác)

Qua việc phân tích một số câu thơ hay, GV vừa giúp HS thấy được vẻ đẹp tâm hồn và vẻ đẹp thơ Nguyễn Trãi, vừa cho HS được “sống” cùng Nguyễn Trãi như với người ông, người cha gần gũi, thân quen trong cuộc sống hằng ngày.

+*Về nghệ thuật* : Nhấn mạnh văn chương Nguyễn Trãi là thành tựu nghệ thuật mang ý nghĩa kết tinh trên cả hai bình diện cơ bản nhất là *thể loại* và *ngôn ngữ* (thể thơ thất ngôn xen lục ngôn của Nguyễn Trãi là một cố gắng Việt hoá thơ Đường luật, Ông sử dụng nhiều từ thuần Việt, vận dụng thành công tục ngữ, ca dao và lời ăn tiếng nói hằng ngày của nhân dân). “Nguyễn Trãi là bông hoa đầu mùa tuyệt đẹp của thơ Nôm Việt Nam” (Lê Trí Viễn) :

- *Quân thân chưa báo lòng canh cánh
Tình phụ com trời, áo cha.*

(Ngôn chí - bài 7)

- *Láng giềng một áng mây nổi
Khách khứa hai ngàn núi xanh
Có thuở biếng thăm bạn cũ
Lòng thơ ngàn dặm nguyệt ba canh.*

(Bảo kính cảnh giới - bài 42)

c) Củng cố bài học

– Về cuộc đời, con người Nguyễn Trãi : Bậc anh hùng dân tộc, con người toàn tài hiếm có, nhà văn nhà thơ kiệt xuất, danh nhân văn hoá thế giới, người chịu những oan khiên thảm khốc dưới thời phong kiến tới mức hiếm có trong lịch sử Việt Nam.

– Về thơ văn : Thành tựu lớn trong sáng tác chữ Hán và chữ Nôm, chính luận và trữ tình, phản ánh vẻ đẹp, tâm hồn người anh hùng vĩ đại và con người đời thường, bình dị. Nguyễn Trãi là nhà văn chính luận kiệt xuất, nhà thơ trữ tình sâu sắc, người mở đường cho sự phát triển của thơ tiếng Việt.

III - KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

– Trên cơ sở câu 3 phần *Hướng dẫn học bài*, để HS tự nói lên những cảm nhận riêng về vẻ đẹp tâm hồn Nguyễn Trãi mà các em cho là sâu sắc nhất.

IV - TÀI LIỆU THAM KHẢO

Nguyễn Trãi – về tác gia và tác phẩm, NXB Giáo dục, Hà Nội, 1999.

(Cuốn sách này có nhiều bài viết, GV chọn đọc những bài cần thiết đối với việc giảng dạy tác gia Nguyễn Trãi.)